

Колядич Олександр Іванович,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана».*

ХАРАКТЕРИСТИКА ІВАНОМ ВЕРНАДСЬКИМ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВА

Торгівля як складова розвитку господарства посідає значне місце в науковій спадщині Івана Вернадського. Найбільш вагомими чинниками зовнішньої торгівлі вчений поділяє на економічні (свобода, взаємовигода, міра потреб, сила економічного закону) та політичні (геополітичний вплив, консолідація).

І. Вернадський критично ставився до трактування об'єктивного, рівноцінного обміну та висував ідею нагальності потреб його учасників, наголошував на суб'єктивістській природі будь-яких обмінних операцій. При цьому вчений засуджує насильницький характер зовнішніх відносин та обміну.

Важливе місце в зовнішньоторговельній проблематиці І. Вернадського займає розгляд впливу неекономічних чинників, зокрема рівня освіти нації та його зв'язку з рівнем торгівлі. Цілепокладання ж зовнішньої політики у дослідженнях українського вченого ґрунтується, переважно, на здобутках зовнішньої торгівлі. Таким чином, автор демонструє слідування ідеям як класичної школи політичної економії, так і німецької історичної школи. Подібне спостереження засвідчує така думка вченого: «... Торгівля у народів нерозвинених, не зважаючи на всі зусилля щодо її швидкого покращення з боку влади, не дивлячись на ширість уряду і провідних приватних осіб, зазвичай є досить нерозвинутою. І це зрозуміло; тому що торгівля є кінцевим результатом відповідної освіти і з нею вона йде рука в руку. Без освіти, ми не можемо уявити торгівлі більш-менш розвинутої, як не можемо собі уявити певної діяльності без розуму» [1, с. 63].

І. Вернадський критично ставиться до дискусії навколо питання наявності переваг внутрішньої торгівлі над зовнішньою та приведення аргументів на користь зовнішньої з точки зору спільних інтересів людства, на яких ґрунтуються міжнародні відносини.

І. Вернадський дещо ідеалізує людину та возвеличує спільне начало людства, апелюючи близькості братства – як по природі,

відчуттях, світосприйняттю, так і за економічними потребами. Саме ці чинники висувуються вченим як системоутворюючі для зовнішньої торгівлі.

Цікавою є позиція І. Вернадського щодо взаємозв'язку народів, яка визначається розмірами їх зовнішньої торгівлі. Натомість асиметрія в торгівлі може викликати дію закону протидії, що демонструє позицію вченого до торговельних воєн та їх неминучості в разі проявів насилля, експансії та пограбування. При цьому торгівля, на думку І. Вернадського, виступає фактором, що «цивілізує» народи: «... Торгівля є в найвищій мірі цивілізуючою. Зв'язок торгівлі з освітою є настільки тісним, що ми не можемо уявити жодного народу, який би не був зобов'язаним своєю значущістю торгівлі, не знаходимо жодного історичного суспільства, без того, щоб у першому пункті, від якого бере початок його історія, не було торгівлі. Історія цивілізації є, власне, історією торгівлі в широкому сенсі цього слова» [2, с. 69].

Увагу І. Вернадського привертала проблематика кризових явищ і, відповідно, чинників занепаду як внутрішньої, так і зовнішньої торгівлі. Так, у виданні «Економіст» значну увагу було зосереджено на кризі кінця 1857 року. У ряді статей вказані причини цього явища: «Надмірний розвиток великих підприємств, зловживання кредитом, нарешті, неміряні фінансові спекуляції ...» [3, с. 184].

Сфера торгівлі – одна з найбільш динамічних сфер економіки. Розширення торгівлі є рушійною силою та важливим показником економічного розвитку. І. Вернадський був прихильником природної експансії кожної окремої країни у сферу іншої. Таким чином, економічний успіх країни залежить від міри інтегрованості в світову систему торгівлі, від засвоєння нею ринків інших країн. «Дійсно, майже кожна нова країна, яку відкривають для мінових відносин... приносить нам нові видозміни, нове доповнення до тих різновидів торгівлі, які існували дотепер. Торгівля повинна йти постійно і нестримно вперед. Їй судилося все більше і більше долучати до себе, різного роду послуги і цінності» [2, с. 61–62].

Також Вернадський зазначає, що розширення торгівлі неминуче. «Якби кожному довелось б самому шукати предмет, необхідний для нього, то він все життя провів би у пошуку» [2, с. 61].

І. Вернадський наголошує на взаємозв'язках посередництвом обміну в межах глобального суспільства, розуміючи багатогранність глобальної торгівлі. Так, вчений писав: «Більшість людей, про яких ми не маємо уявлення, які давним-давно не існують, або існують в іншому кінці земної кулі, тим не менше, пов'язані з

нами тими предметами, які ми вживаємо, тими послугами, які вони надають нам» [2, с. 11]. Глобальні масштаби обміну вчений визначає як найбільш розвинуту та складну форму обміну: «В цій складній міні можуть приймати участь не три особи, а мільйони, – сотні мільйонів осіб. Ми зовсім не знаємо, при даному стані суспільства, від кого отримуємо ту чи іншу послугу, хто створив, або хто зібрав матеріали, з яких вироблено споживана нами річ, хто працював, хто задовольнив наші потреби» [2, с. 13]. При цьому глобальне суспільство розглядає як велетенську асоціацію, сполучною ланкою якої є обмін і торгівля: «Міна є безмежною в своїх устремліннях. Являючи собою для усіх людей, що живуть в суспільстві, великим сполучним началом, вона перетворює все людство в велетенську, дійсно існуючу асоціацію» [2, с. 20].

Витоки поняття конкуренції в зовнішній торгівлі можна знаходити у викладені І. Вернадським самого поняття суперництва між людьми. Так, економіст зазначає: «Суперництво... не є виключно економічним явищем; навпаки, це явище вищого порядку речей. Воно є помітним скрізь і є одним з основних природних законів». Таким чином, країни, які торгують між собою, конкурують та заповнюють вільні сегменти сфери зовнішньої торгівлі, слідуючи природному закону. З цього приводу І. Вернадський зазначає: «Він [закон суперництва *прим. авт.*] трактується старими природодослідниками у формі стремлінь заповнення порожнини, або, так званого *hollowing*, тобто, того начала, за яким кожний простір повинен бути зайнятим чим-небудь, і кожна сила прагне до розширення» [2, с. 26].

Лібералізм І. Вернадського та політика фритредерства у питанні зовнішньої торгівлі повинні реалізовуватися в умовах низьких податків та тарифних мит. Високі мита не тільки мінімізують взаємовигоду сторін у зовнішній торгівлі, але й, на думку вченого, налаштовують виробників окремих країн один проти одного. Звідси впливає зовнішньополітична конфронтація між країнами та міжнародна напруга.

Визначено ряд чинників запобігання військовим конфліктам, приведений І. Вернадським, що полягає у багатосторонньому розвитку праці, збільшенні енергії нації, придбанні капіталів, посиленні освіти і, нарешті, розширенні зовнішньої торгівлі, збуту для товарів і посиленні дружніх стосунків.

Дослідження зовнішньоторговельної проблематики І. Вернадським у ХІХ ст. є важливим і для початку ХХІ ст., зокрема, думка про важливість запобігання неопротекціонізму, торговельним війнам та воєнним конфліктам.

Список використаних джерел

1. Вернадский И. В. О внешней торговле. Русский вестник. 1856. Т. 2. С. 603–604.
2. Вернадский И. В. О мене и торговле [Электронный ресурс] : публичные лекции проф. д-ра И. Вернадского, чит. в Вольномэкон. о-ве, стеногр. В. А. Соболевским : с примеч. и прил. статей о протективной системе и дифференциальных пошлинах в России. Санкт-Петербург, 1865 (2016). 175 с. URL: <https://elib.rgo.ru/safe-view/123456789/217970/1/UnVQUkxJQjEyMDkxMTAzLIBERg>
3. Сурнина И. А. «Экономист» – деловое издание И. В. Вернадского (1858–1865). *Вестник РУДН. Серия: Литературоведение. Журналистика*. 2016. № 4. С. 181–195.

УДК 330.821.1:338.24

Кудласевич Ольга Миколаївна

кандидат економічних наук, старший

науковий співробітник відділу економічної історії

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

КЛАСИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ РОЛІ ДЕРЖАВИ В ЕКОНОМІЦІ В ДОРОБКУ ІВАНА ВЕРНАДСЬКОГО

Надзвичайне місце у вітчизняному науковому просторі у 40–80-х рр. XIX ст. належить знаному діячу в галузі економічної науки Івану Вернадському. Учений мав значний досвід викладання у тогочасних навчальних закладах, був членом Московського товариства сільського господарства, членом Вільного економічного товариства (а згодом – головою його політико-економічного комітету та головою комітету грамотності), членом Центрального статистичного комітету Міністерства внутрішніх справ, управляючим конторою Державного банку в Харкові. Вчений-економіст дав імпульс для подальшого розвитку політичної економії, статистики, митно-тарифної політики, міжнародно-політичних та економічних проблем тогочасного світу. Ім'я І. Вернадського в історії української економічної науки середини XIX ст. займає одну з найяскравіших позицій, його наукова діяльність припала на період радикальних суспільно-економічних реформ. І. Вернадський був лібералом, людиною, яка дотримувалася принципів гуманізму, толерантності, рівності, був одним з